

Önbecsérzet, tudásvágy

Viták a Néptanítók Lapja 1901-es évfolyamában

Ha nem hihetjük is, hogy a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium hivatalos lapja, a Néptanítók Lapja hasábjain megjelenő viták teljes bizonyossággal eligazítanak bennünket abban, mi érdekelte leginkább a tanítóságot az új évszázad első évében – sőt gyaníthatjuk, hogy a témák leginkább a minisztert és hivatali, valamint tanácsadói körét foglalkoztatták –, feltételezhetjük, hogy segíthetnek a szakma egynémely gondjának azonosításában. Vagyis abban, hogy megértsük, „felülről”, a hazai állapotokat céljaikkal és a művelt országok gyakorlatával összevető, a népoktatásban a nemzet felemelésének fontos eszközét látó oktatáspolitikusok szemszögéből az előző századfordulón mely kérdések látszottak fontosaknak.

A többnyire a lap szerkesztőinek vagy a tanügyigazgatás főszereplőinek tollából származó cikkek mellett olyan hozzászólásokat is olvashatunk a lap hasábjain, amelyeknek szerzőit hiába is keressük a huszadik század több száz kiemelkedő tanítójáról és tanügyi szakemberéről adatokkal szolgáló bőséges lexikon-irodalomban. Azaz feltételezhetjük, hogy azon írogató-olvasó tanítók közé tartoztak, akik ugyan nem kerültek be a tanítóság panteonjába, ám írásaikkal saját gondolataikról, érzéseikről számot adtak. Ha e „mintát” a teljes tanítóságra nézve reprezentatívnak nem tekinthetjük is, azt talán érdemes feltételeznünk, hogy véleményük megismerése közelebb visz a kollégák gondolkodásának, élményvilágának megismeréséhez is. Az 1901-es évben két nagyobb téma: az egyesületi élet, valamint a tanítók képzése körül bontakozott ki vita a lapban.

Egyesületi élet és közszellem

A téma súlyát jelzi, hogy az új évszázad első számában az anonim vezércikk szerzője és az év utolsó számának „Sylvester estéjén” című, összegző jellegű vezércikkben a lap segédszerkesztője, Gööz József is ezzel foglalkozik. A lap egész évben folyamatosan közölte a különböző vármegyei, felekezeti és általános (országos) egyesületek életéről szóló híreket, életképeket közölt tanítóegyesületi gyűlésekről, kiemelten foglalkozott az Eötvös Alap ügyeivel, és hosszas vita bontakozott ki benne magáról a témáról.

A lapban az évszázad első vezércikke, amely egyébként finoman a Magyar Tanítók Országos Bizottságába való belépésre próbálja meg rábeszélni olvasóit (példákat hozván különböző felekezeti tanítóegyesületeknek ez „általános” egyesületbe való belépésére, valamint tanítóegyesületek regionális önszerveződéseire: dél-magyarországi, nyugat-magyarországi tanítóegyesület alakulására), az egyesületi élet három célját mutatja be: „az iskolai élet és az oktatásügy intenzív fejlesztését”; a tanító önművelését; és a tanítói élet önszegélyező intézményének, az Eötvös Alapnak, valamint a nemrégiben (1899-ben) az Alap fenntartásában megnyílt Ferencz József Tanítók Házának a támogatását. Vagyis: egy általános, oktatáspolitikai cél mellett a tanítói szakma önfejlesztésének két útjára (a szellemi önművelésre, valamint az önszegélyező anyagi alapok fejlesztésére) hívja fel a figyelmet. Az évszázad első évére az év utolsó számában borús szívvel visszanező Gööz

József a következőképpen összegzi az egyesületi élet legfőbb problémáját: „Tanítóegyesületeink egy célra törő, erős phalanxát sehol sem látom. Talán 30–40 egyesület, tanítói kör hatása érezhető. De hol van a többi 340, melyre dicsekedve mutattunk a millennium évében?” A „régí dicsőség”, az Eötvös József által indított reformok hősi korszakára való nosztalgikus visszaemlékezés egyébként átlengi a – többnyire e reformok korában kiemelkedett és nagy pályát befutott, a századelőn már korosodó – szerzők írásait. S valóban, ha a tanítóegyesületeket a millennium idején felmérő és reprezentatív munkájában bemutató *Peres Sándor* szép adatait összevetjük az új évszázad első évének végén búslakodó (ekkor 45 éves) Gööz József meglátásaival (miszerint a tanítóegyesületi szerveződésben „a bomlás”, „a széthúzás”, „a szakadozás” jelei mutatkoznak), legalábbis az egyesületi szerveződéshez néhány évtizeddel korábban fűzött illúziók megfakulását érzékeljük. De talán mást is.

Ami az iskolai élet és az oktatásügy fejlesztésének magasztos egyesületi célját illeti, abban feltehetőleg a tanító egyesületeknek csak egy igen szűk köre játszott jelentősebb szerepet. A lap híradásai alapján valószínűleg ebbe az „élite-gárdába” (1) lehetne sorolni – az Állami Tanítók Országos Egyesülete (továbbiakban: ATOE) mellett – a Tanítóképző Intézeti Tanárok Országos Egyesületét (továbbiakban: TITOE) és feltehetőleg a Népművelők Budapesti Egyesületét (NBE) is. Legalábbis erre utalnak a lap egyes tudósításai. Az ATOE közgyűlésén például Halász Ferenc minisztériumi osztálytanácsos is megjelenik, s beszédet mond az állami iskolák feladatáról, amennyiben „mintaszerű népoktatást” kell megvalósítaniuk, hiszen az állam „a maga erkölcsi és anyagi erejével” ehhez megfelelő feltételeket teremt. Az egyesület ehhez a célhoz lelkesen felsorakozik, s szerepéhez méltón „kérvény-javaslatot” is elfogad a tanítói fizetések 1–2000 koronára történő emelésére, az igazgatók számára pedig 1–400 korona tiszteletdíj és egyéb pótlékok bevezetésére. (Arról nincs híradás, hogy megtörtént volna-e kérvényük elfogadása, de erősen gyanítható, hogy nem.)

A TITOE pedig például ez évben Nagy László tanítóképző intézeti tanár (később, 1917 és 1919 között a TITOE elnöke) szakmai elképzeléseinek felkarolásával kezdeményezte, hogy „...az általános lélektan kísérleti alapon tanítassék s főleg hogy a gyermekpsychologia helyet találjon a tanítóképző-intézeti oktatásban”. Még erősebbnek tűnik a lap tudósításai alapján az 1901-es évben az NBE szakmai szerepe, hiszen az általuk alapított – és miniszteri segélyezéssel működő – Népművelők Könyvtára ez évben több, a tanítói önműveléshez nélkülözhetetlen szakkönyvet jelentetett meg. (2)

A lap híradásai szerint kétségtől kitént szerepet játszott a Magyar Tanítók Országos Bizottsága (továbbiakban: MTOB) is ez évben, feltehetőleg azért, mert ez kísérelt meg a tanítószágot összefogó egységes szervezetként fellépni, minden bizonnyal nem minden kormányzati támogatás nélkül. Az új évszázad első vezércikke nem véletlenül foglalkozik az MTOB közgyűlésével, s talán a közgyűlés sem véletlenül döntött úgy, hogy az 1901-es évben „a tanító egyesületi élet fejlesztésével, a záróvizsgálatokkal és az iskolaszékek gondnokságának kérdésével kíván foglalkozni”, azaz pontosan azokkal a témákkal, amelyek a kormányzati lap ezen évfolyamának kiemelt témái. S ezért talán azon sem csodálkozhatunk, hogy a Bizottság éves nagygyűlését igen reprezentatív helyen, a Magyar Tudományos Akadémia felolvasó termében tartotta (az ülésről később részletesebben is szó lesz), ezzel is jelezvén, milyen jelentőség illeti a tanítói szakmát az

Némely élelmes üzletember a tanítószághban, illetőleg a tanítószág ügyét felkarolókhban potenciális vevőt látván, „Tanítók Háza gyufáját” vagy éppen „Tanítók Háza szappan”-t, a „Magyar Tanítók Naptárát” kezdett árusítani, ezzel önmagának reklámot csapva, az eladás utáni hasznóból pedig az Eötvös Alapnak jutalékot utalván, ez utóbbinak tőkegyarapodást ígérve.

új század első évében. (A híradások szerint ilyen vagy ehhez hasonló presztízsszerű helyen – a Magyar Tanítók Kaszinójában – csak az egyébként 4–500 tagnál többet nemigen számlálható ÁTOE ülésezik). Az MTOB-nak, amelyről kevésbé ünnepi híradások is megjelennek a lapban, ekkor 103 tagszervezete volt: 67 általános (az összes általános tanítói egyesületi tag 94 százalékát, 11000 tanítót képviselve), 2 állami, 7 római katolikus, 17 evangélikus református és 2 izraelita egyesület.

Talán az áttekintés is jelzi az egyesületi nagy cél: a szakmapolitika alakításának e korszakban (és az év vitájában) jól érzékelhető ellentmondását: „az iskolai élet és az oktatásügy intenzív fejlesztése” voltaképpen a kultuszminisztériumi oktatási elképzelések támogatását, megvalósításának segítségét jelenti. Nem lehetett ez persze másképpen a hőkorszakban, *Eötvös József* minisztersége idején sem, ám a századfordulóra már eléggé kifejlődött, túlságosan differenciálttá vált az oktatási rendszer – s benne a több mint huszonhatezer fős tanítói kar – ahhoz, hogy a magasztos szakmai célok szilárd egységbe tudják őket fogni. Jól jelzi ezt a differenciálódást az az ellentét, amelynek finom jelzései átütnek a lap e témával kapcsolatos vitáin is: ez az ellentét az „országos”, az „általános”, valamint a helyi – például a „fővárosi” – szerveződések között feszül. Az MTOB fent említett nagygyűlésének tudósítója például keserűen megjegyzi: „a fővárosi tanítóság távollétével tündöklük”. Vagy ahogy a vita egyik hozzászólásában Borbély József tordaszentlászlói tanító kesereg a dicső múltra visszatekintvén: „...nincs lelkes gárda, nincs harcképes hadsereg...”, pedig, mint akkor: „Ma is a fővárosiak s a főváros közelében lévők hivatottak a vezérszerepvívésre”, ámde nem teszik azt. Ez esetben legalább igazságot tudunk szolgáltatni a „fővárosiaknak”, hiszen, mint láttuk, nem közömbösségből maradnak távol az országos egyesületektől, hanem igen komoly szakmai fejlesztéseket valósítanak meg, amelyeket azonban nyilván hatékonyabban tehetnek saját egyesületi körökben. Valószínűleg hasonló differenciálódás jele a már említett „dél-magyarországi” vagy „nyugat-magyarországi” egyesületi szerveződés is.

Az önszegélyezés anyagi alapjainak megteremtése, fejlesztése is állandó témája az évnek. E téren is nagy fejlődés játszódott le a kezdetektől. Már 1875-ben létrehozta (az 1901-ben hatvanadik születésnapja alkalmából hosszasan ünnepelt s az Alap elnöki tiszteréről épp ez évben keserűen lemondó) *Péterfy Sándor* a tanítók Eötvös-alapját, s 1901-ben már második életévébe lépett az Alapból létesített, a vidéki tanítók fiainak fővárosi egyetemi tanulmányait megkönnyíteni szándékozó Ferencz József Tanítók Háza. Sőt, ez évben (1901-ben) az Eötvös-alapból még árvaalapot is létrehoztak – jellemző módon a miniszterről Wlassics-árvaalapnak elnevezvén azt. Ez évben – a viták utalásain túl is – gyakran írnak a tanítói önszegélyezésről. E cikkek egy része valójában a nyilvánosság előtti elszámolást szolgálja, s az alapítvány pénzügyeiről, tranzakcióiról számolnak be a mai olvasó számára meglehetősen nehezen követhető módon. De gyakran esik említés a Tanítók Házáról mint olyan intézményről, amely helyet, sőt méltó helyet ad a tanítóság rendezvényeinek, például a tanfelügyelők értekezletet tartanak ott. *Wlassics Gyula* miniszter az országgyűlés elé terjesztett jelentésében arról is beszámolt, hogy a Ferencz József Tanítók Házában óhajta elhelyezni a Pedagógiai Könyvtárat, valamint az Országos Tanszermúzeumot. De megjelenik a Tanítók Háza a lap hasábjain szórványosan előforduló üzleti hirdetésekben is. Némely élelmes üzletember ugyanis a tanítóságban, illetőleg a tanítóság ügyét felkarolóokban potenciális vevőt látván, „Tanítók Háza gyufáját” vagy éppen „Tanítók Háza szappan”-t, a „Magyar Tanítók Naptárát” kezdett árúsítani, ezzel önmagának reklámot csapva, az eladás utáni haszonból pedig az Eötvös Alapnak jutalékok utalván, ez utóbbitan tőkegyarapodást ígérve. Hogy az üzlet megjelenése a közszolgálati szférában némi zavart is keltett, azt nemcsak az egyesületről folyó, később ismertetendő vita jelzi, hanem az is, hogy Wlassics miniszter éves jelentésében is kitért az ügyre, egy konkrét esetre, egy élelmes papírkereskedő akciójára reagálva: „...meg nem engedhető – bár örvendetes, ha a tanítói kar a magyar ipart támogatja –, hogy egyes cé-

gek vagy azok készítményei az iskolákban ajánltassanak, mert iskolaszerek beszerzésénél a szabad versenyt minden körülmények közt biztosítani kívánom...” (Jelentés, 21. old.). Vagyis – csakúgy, mint az egyesületi szerveződés terén – az önszegélyezés ügyében is maga a fejlődés, a növekedés vált már erre az időszakra a zavarok forrásává, az eltérő megítélések tárgyává, ami a kezdeti, hősi időszakok lelkes egységességével szemben akár „bomlás”-ként, „széthúzás”-ként és „szakadozás”-ként is feltűnhetett.

Az egyesületi életről szóló sokféle híradásból, elmélkedésből és adatközlő cikkből néhez ma már kibontanunk, melyik volt az, amely szándékosan vagy szándéktalanul elindította a hozzászólások hosszú sorát. A lap 31. száma mindenesetre már beszámozott hozzászólásokat közöl, és ez több-kevesebb rendszerességgel folytatódik az 50. számig, annak ellenére is, hogy a 35. számban hosszas tudósítás jelenik meg az MTOB nagygyűléséről, amely határozatot hozott a tárgyban. Ez azonban láthatólag nem tántorította el a további hozzászólókat véleményük kifejtésétől.

Talán *Láng Mihály* nagy ívű és emblematisz című cikke: „Az egyesületi élet fejlesztése” (NL, 25, 1–4) volt a szikra. „Miért nem lendül föl a tanítóegyesületi élet?” – teszi fel a kérdést a szerző, és válaszában a további vita néhány fontos vezérmotívumát felsorolja. Elsőként azt, hogy „azért, mert nincsen egészséges tanítói közszellem, nincsen önzetlen tanító-testvéri szeretet.” S hogy miért nincs, azért elsősorban a képzést hibáztatja, pontosabban a növendékeket, vagyis hogy a tanítóképzők többsége „fölvett boldog-boldogtalant. A tanítóképzők első osztályaiban találunk növendékeket, a kik falusi iskolánál egyebet nem végeztek; a kiknek tehát falusi tudásuk és erkölcsük volt. Más részek végzett 1, 2, 3, a legkevesebb 4 gimnáziumi, reáliskolai vagy polgári iskolai osztályt. Akadtak ezeken kívül többen, kik megunták az inaskodást, a mesterségeket, díjnokságot, s fölcsaptak tanítóképző-intézeti növendéknek.” Másrészt szól a tanítók nyomoráról, szegénységéről, de cikke végén leszögezi, hogy a legnagyobb gondnak mégis „egymás szeretetének hiánya”-t látja.

Mielőtt más hozzászólások és más érvek vizsgálatára áttérnénk, érdemes a szerző fölvetéseivel részletesebben is foglalkoznunk, hiszen – a hozzászólások tanúsága szerint – sokak gondolatát kifejezte. Sokan osztoztak abban a meggyőződésben, hogy az egyesületi élet hiányosságai és ami ezzel jár, a tanítóság egységes fellépésének, testületi erejének hiányosságai legfőképpen lelki, érzelmi okokra vezethetők vissza. *Verner Jenő* mosoni tanító ugyan korosztályi problémát lát a dologban, amikor a fiatal tanítók „rideg közönye”-ről ír, s egyben ő is a képző intézmények kezébe helyezné a megoldás kulcsát, de már *Vaskó László* a tanítóság egészére vonatkoztatva beszél „(a) közszeretet, az egymás iránti bizalom meglazulása”-ról (NL, 27, 4). *Kádár Mihály* tiszavédi tanító is úgy véli, a helyzet javításához „nem szigorú rendszabályokra, összekötő kapcsolatra van szükség”. *Knopfer Sándor* sátorlajújhelyi tanító egyenesen „a tanítók bosszantó közönyössége... érthetetlen intoleranciája” kifejezésekkel él e lelki okok meghatározásában, nem csekély mértékű intoleranciáról adván így maga is tanúbizonyságot.

Későbbi cikkeiben *Láng Mihály* a gondolatkör érdekes kifejtésébe is belevág. A 36. számban közölt nagyobb lélegzetű írásában általánosabb érvennyel fogalmazza meg a problémát: „Úgy tetszik, nekem, mintha Magyarország népnevelőiben teljesen kialudt volna a hivatásszeretetért való lelkesedés lángja...”. Úgy látja, ennek oka az, hogy a hősidőkhöz, a hetvenes évekhez képest, amikor is „[e]rősek és hatalmasok valánk”, a kor-szellem, az „uralkodó eszmék” változtak meg alapvetően. „Lelkünk nem szabad; mert megkötik a mulandó földi érdek ezer és ezer szálai. Az anyagiasság zsarnok hatalma alatt álló lélek nem nevelhet független, csak rabszolga nemzetet, nem virágoztathat föl a szabadság fejlesztésére hivatott intézményeket.” – fejtegeti általánosságban, majd konkrétan a témájára térve: „Nincsen egészséges tanítóegyesületi élet, mert az anyagiasság lekötöi lelkünket, magasabb, tisztultabb gondolatoknak helyet nem ad, mindenben csak addig s oly mértékben lát értéket, míg egyoldalú javát előmozdítja.” S a fejtegetést megtoldja az-

zal a gondolattal, hogy a materializmusnak egy olyan ország esetében, mint a szegény Magyarország, nincs is igazán haszna („csak teoretikus értéke van”), s itt igazán „[a] szeretet övezte szabad szellem ereje... a mi gyógyító szerünk”. Hasonló gondolatok során pesszimistább végkövetkeztetésekre jut a lap egy későbbi számában, amikor leszögezi: „A jelen idők uralkodó eszméi nem kedveznek semmiféle társulati intézménynek.” Peszsimizmusára az is okot adhat, hogy e cikkében tér ki az egyesületi életben láthatólag nagy vihart kavart gyufa- és szappanügyekre. Szép elméletébe láthatólag nehezen lehet beilleszteni, hogy maga a dicső korszak nagy vezetői (Péterfy Sándor és *Lakits Vendel*) által irányított Eötvös Alap, illetve az abból létesített Tanítók Háza is meglehetősen anyagiasságról adott tanúbizonyságot, amint – az egyesület javára ugyan, de – az üzleti érdekekkel szövetkezett, anyagi haszon reményében. Láng Mihály azonban ügyesen fordít a témán: azért kellett ilyen anyagi eszközhöz fordulniuk, mert a tanítók nem nyújtottak elég lelki (no és persze anyagi) segítséget. „Igen, ők a gyújtót s a szappant is fölhasználták az árvák szenvedéseinek az enyhítésére, mert ti, jó testvéreim, nem indultatok meg a nyomorgók könnyein. Nemde, ők az okai ennek?”

De térjünk vissza az elsőként említett Láng Mihály-cikk egyéb gondolataira, például arra, miszerint a tanítók előképzettsége, nevezetesen sokuk „falusi tudása” és „falusi erkölce” a gátja az egyesületi eszmék elterjedésének. Mint korábban láttuk, mások is utaltak a városi, sőt fővárosi tanítóság pozitív szerepére a hösödök szervezkedésében, vagyis mintha az egyesületi életet alapvetően városi intézménynek tartanák e korban. Ne felejtjük el azonban, hogy a falusi iskolák alapvetően egytanítós intézményként működtek, s az egyesületi élet működtetésének – mint majd később látni fogjuk – nem jelentéktelen gátja volt a korabeli közlekedés. De másról is szó lehetett itt. A már említett Kádár Mihály egyenesen úgy fogalmaz: „A tanítóságot munkatere két csoportra osztja: a normális és az abnormális viszonyok közt munkálkodókra”, ez utóbbin a falusi tanítókat értvén, akik „mindenképpen megterhelt és az önképzés eszközeitől elszigetelt bátortalanok”, s akiket az is visszatart mindenféle egyesületi tevékenységtől, hogy „[a] városiakkal együtt lévén gyakran megszégyenülnek.” A lelki gyógy mód mellett („bajtársi szeretetre van szükség”) azonban még a száz évvel későbbi olvasó számára is korszerűnek tűnő gyakorlatias javaslatot is felvet: „...eszközöljük ki különösen a falusi tanítóságnak az egy-egy félnapra terjedő kölcsönös iskolalátogatásokat.”

S végül talán érdemes Láng Mihály „anyagias” érvére, az egyesületi élet fejlődésének gátját jelentő tanítói nyomor kérdésére is visszatérnünk. Talán az anyagias kornak, talán másnak tudható be, de a hozzászólók többsége kitért e kérdéskörre. *Szombathy László* dobsinai tanító például szomorúan leszögezi: „...a kenyérért való küzdelem lekötve tart bennönket”, ám hozzászólásában a szervezésre vonatkozó gyakorlatias javaslatokra is kitér (lásd később). *Brózsik Pál* nagyági tanító alaposan adatolt hozzászólásából kitűnik, hogy a hős korszakban sem csupán a kedvezőbb uralkodó eszmék vitték a tanítókat az egyesületekbe, hanem részint törvény kötelezte őket (legalábbis a kis számú állami és községi tanítóságot) a hivatalos megyei egyesületekbe való belépésre és a gyűléseken való megjelenésre – 2 Forint büntetés terhe mellett!), de emellett fuvar- és napidíjban is részesültek. A hozzászóló meggyőzően bizonygatja, hogy ennek a szabályozásnak a változása (hol kedvezőbbre, hol kedvezőtlenebbre) erősen befolyásolta a tanítók gyűléseken való megjelenési hajlandóságát. A jelen állapotokat illetően a tanítók 2 Koronás napidíját az altisztek 4, a szolgák 3 Korona napidíjával hasonlítja össze, sőt arra is utal, hogy még ezt sem mindig kapják kézhez a tanítók.

Ujváry Béla budapesti tanító viszont igen anyagias érveléssel azt bizonygatja, hogy a tanítókat nehéz helyzetükben „jóságos anya”-ként segítő Eötvös Alapot támogatni évi 2 koronával nem is róna nagy terhet senkire, „ha mindnyájan úgy teszünk, mint az erdélyi tanító, a ki minden tizedik nap vesz egy bélyeget, azt ráragasztja egy posta-takaréklapra s mikor vége van az évnek, együtt van a 3 koronája” (NL, 40, 3). Hasonló praktikus öt-

lettel szolgál *Elek Gyula* Kolozsvárról, aki viszont arról ír, hogy egy perselyt állítottak fel az önképző-kör helyiségében a Tanítók Háza céljaira. Nem véletlen azonban talán, hogy e két utóbbi, a köz javára, azaz egymás segítésére való adakozást egyszerű szándék- és technikai kérdésként kezelő hozzászóló városi tanító.

A hozzászólók egy része igen egyszerű, ámde radikális gyógymódot javasol a tanítói egyesületek megreformálására. *Máthé József* marosvásárhelyi, *Csurka István* debreceni, a már említett *Knopfer Sándor* sátoraljaújhelyi tanító is amellett érvelnek, hogy kötelezővé kellene tenni minden tanító számára az egyesületi tagságot. Mások viszont az egyesületek jobb szervezésével kapcsolatban adnak elő javaslatokat. Ezek egy része azal foglalkozik, hogy hogyan illeszkedjen egymáshoz értelmes és az erőket megsokszorozó módon „az a sokféle apró egyesület” – amit például az 1901-es szakmai szereplése kapcsán korábban már idézett *Nagy László* tanítóképezdei igazgató a vitában az egyesületi élet legfőbb akadályának nevez. „Magyarország tanügyi munkásai az iskolák, az iskolák fajtái szerint annyi oldal felé veszik útirányukat, annyi kasztra oszlanak, javadal-mazásuk, képesítésük, sőt felekezetek szerint is, hogy kulturális köztevékenység terén egy lobogó alatt aligha találkoznak valaha. Pedig lényegében egy a hivatása mindannyiának” – írja *Szokoloszy Rezső* besztincebányai tanító, aki olyan nagy „szellemi tökélet” lát viszont a tanítóságban és annak egyesült munkálkodásában, hogy még azt a gondolatot is felveti, hogy a néptanítók és a középiskolai tanárok is közös egyesületbe tömörülhetnének egy vármegyén belül, hiszen a gyermeki fejlődés folytonossága is ezt kívánna meg. A legtöbb – e tárgykorben – hozzászóló azonban inkább csak azon töpreng, hogy a különféle szintű egyesületek egymáshoz kapcsolódásának mi lenne a leg-hatékonyabb módja.

Ami persze nem csupán szervezési, technikai kérdésként merül fel, hanem arra keresnek választ a hozzászólók, hogy miképp jeleníthetők meg a tanítóság valóságos, mindennapos problémái az egyesületi életben, illetve hogy az egyesületek hogyan adhatnak azokra választ. *Horovitz Jakab* hódmezővásárhelyi tanító például arra figyelmeztet, hogy az Eötvös-alap tagjainak száma azért nem szaporodik, mert a befizetett 3 korona évi tagsági díjért a tagok nagy része „semmi nemű ellenszolgáltatást sem kap”, nem lévén egyetemen tanuló fia. Azt javasolja, hogy nagyobb vidéki városokban, ahol főgimnázium van, a gimnáziumi tanulmányok idejére „szabad asztal”-t (azaz a tanítók ott tanuló fiainak ingyenes vagy kedvezményes étkeztetést) állítsanak fel, és ígéretet tesz ilyen felállítására a saját városában. A már idézett *Kádár Mihály* is azt fejtegeti, hogy az egyesületi élet pangásának az a fő oka, hogy „... nincs meg bennünk az általános gyakorlati műveltség; továbbá az egyesületi élet működésének eredménye nem hat ki az életre és a tanító-egyesületeknek nincs kellő erkölcsi tekintélye a tagok előtt...”.

A hozzászólók többnyire elfogadják a MTOB általános, országos, azaz vezető szerepét, de keresik, hogyan lehet azzal élőbb kapcsolatokat teremteni „alulról”. *Szombathy*

Sokan osztottak abban a meggyőződésben, hogy az egyesületi élet hiányosságai és ami ezzel jár, a tanítóság egységes fellépésének, testületi erejének hiányosságai legfőképpen lelki, érzelmi okokra vezethetők vissza.

Verner Jenő mosoni tanító ugyan korosztályi problémát lát a dologban, amikor a fiatal tanítók „rideg közönyé”-ről ír, s egyben ő is a képző intézmények kezébe helyezné a megoldás kulcsát, de már Vaskó László a tanítóság egészére vonatkoztatva beszél „(a) közszeretet, az egymás iránti bizalom megalazulásá”-ról. Kádár Mihály tiszavédi tanító is úgy véli, a helyzet javításához „nem szigorú rendszabályokra, összekötő kapocsra van szükség”.

László azt javasolja, hogy minden egyesületnek gyakorolnia kellene képviseleti jogát az MTOB-ban. Ezt támogatja a budapesti *Újváry Béla* is („összes egyesületeinket egy központi organummal hozzuk szerves összeköttetésbe”), ám ő még azon is elmorfondírozik, hogy hogyan lehetne a helyi egyesületeket is élőbbé, több tagot magához vonzóvá tenni. Keményen bírálja az egyesületi élet ötletszerűségeit, formalizmusát. „Egy közgyűlésen egy órát fordítottak az üdvözlésekre, az üdvözöltek válaszána és az elnök viszonzálásiának meghallgatására” – írja megrovólag. (Hogy ez annyira nem lehetett egyedi jelenség, arra közvetett bizonyítékul szolgál a lap tudósítása az MTOB már említett s a későbbiekben még elemzendő nagygyűléséről. A Lakits Vendel elnökle alatt zajló ülése Péterfy Sándor üdvözlésével kezdődött, majd Wlassics Gyula közoktatásiügyi miniszter és *Zsilinszky Mihály* államtitkár a közgyűlés „határtalan lelkesedéssel” tiszteletbeli tagjául választotta. Ezután „Kozma László lendületes szavakban üdvözölte Lakits Vendelt, a ki szept. 6-án éri meg születése 60. évfordulóját.” Végül „Lakits Vendel meghatottan mondott köszönetet az ovációért”, s ekkor aztán áttértek a napirendi pontok tárgyalására.) Újváry azt javasolja, hogy az egyesületi élet súlypontját a járáskörökbe helyezték, a MTOB feladata pedig ezek munkájának orientálása, majd összefoglalása legyen. Emellett ő fontosnak tartaná egy „középső szintű” szerveződés, mint például a „nyugat-magyarországi megyékben” létrejött szövetkezet támogatását is.

Hasonló gondolatokat fejteget *Novoth István* bajai tanító is, aki arra is felhívja a figyelmet, hogy a helyi (vármegyei) egyesületek „a gyűléseket hiányosan vagy sehogysem készítik elő”, állandóan 10–15 ember dolgozik, a 100–200 fős tömeget pedig nem foglalkoztatják. „Egészséges munkarend”-et követel, s példaképpen részletesen ismerteti a kalocsa- és bajavidéki tanítóegyesületeknek a talán mai szervezési szakemberek számára sem érdektelen munkarendjét. A már idézett Máthé József – azon túl, hogy minden tanítót kötelezne a vármegyei tanítóegyesületbe való belépésre – a megyei testületek egymás közti szerves kapcsolatának építésére helyezné a súlyt, az egyes megyei testületeken belül pedig a szakmai munkát erősítené azáltal, hogy különböző bizottságok („központi, tankönyvbíráló, gazdasági, fegyelmi, nyugdíj, segélypénztári stb.”) létrehozását szorgalmazná bennük. Az MTOB összetételét is úgy képzei el, hogy a megyei testületek „[k]ebelükből Országos Bizottságot alkotnak”.

Az MTOB vezetősége és tagsága bizonyára sok mindent megfontolt e vita javaslataiból, amikor augusztus 19–20-i közgyűlésükön (a már említett helyszínen: az Akadémián) tanácskozást tartott a tanítóegyesületi élet reformjáról. A lap rövid híradásban, majd részletes ismertetést is tartalmazó vezércikkben számolt be a jeles eseményről. A kedélyeket valószínűleg leginkább *Nagy László* felszólalása borzolta fel, aki nemcsak hogy a tagság kötelezővé tételét nem támogatta, de a szabad egyesületek mellett szólalt fel, és javasolta a felekezeti tanítóegyesületek, valamint a Néptanítók Lapjának a megszüntetését is, és – ahogy a lap talán ennek következtében sem teljesen elfogulatlan tudósítója fogalmazott –: „kívánta tanítói otthonok, pénzügyintézetek és még sok egyéb szép, a papíron jól festő dolognak a létesítését.”

Szelidebb hangot ütött meg a második előadó, Láng Mihály, amikor leszögezte, hogy szükség van a kormány és az MTOB támogatására. Előadásában részletes javaslatot terjesztett elő az egyesületi gyűlések megszervezésére vonatkozóan, láthatólag sokat merítvén a korábban ismertetett hozzászólásokból. Kitért a társadalomtól elvárható segítségre is (a főntartók szolgáltatásai ki a fuvar- és napi díjakat) (3), illetve javasolta, hogy a gyűlésekre hívják meg a község és járás közönségét, nyerjék meg a vármegye „művelt közönségét”, s ennek érdekében törekedjenek érdekes előadások tartására, értesítsék a helyi és a szaklapokat (azaz, mondhatná a huszonegyedik századi olvasó: fejlesszék PR-tevékenységüket). A kormány, a tanfelügyelők és a tanítóképző intézetek felelősségére is kitért, és részletesen taglalta, hogy az MTOB-nak milyen feladatokat kellene folyamatosan ellátnia az egyesületi élet szervezésében és támogatásában.

A közgyűlés elfogadta Újváry Béla három pontból álló javaslatát („Megyénként egy áll. iskolai tanító-egyesület alkotandó, melynek minden tanító, felekezeti különbség nélkül kötelező tagja legyen. 2. Az egyesületi munka súlypontja a járáskörökbe helyezendő. 3. Az összes egyesületek központja és irányítója az Országos Bizottság legyen.”), és tárgyalta a tanítók életbiztosítási ügyeit.

A gyűlés végeztével közös ebédre átmentek az István főherczeg szállóba, amelynek tulajdonosa *Gundel János*, a „vendéglősök ipartársulatának elnöke”, aki maga is sokat tett a tanítók fővárosban tanuló fiainak ingyen ebédeltetéséért. Az ebédet felkészöntők sora kísérte, az ebéd végeztével pedig a közgyűlés tagjai megnézték az egy-két éve felépült új Országháza termeit. A lépcsőkön még egy közös fénykép is készült róluk a Vasárnapi Újság számára.

Nem az ünneprontás szándékával, de a történeti hűség kedvéért meg kell még említenünk a lap egy rövid kis híradását az MTOB szeptemberi igazgatótanácsi üléséről, amely közvetett módon a Bizottságon belüli megosztottságról tudósít, amely megosztottság talán éppen az MTOB két előadója közti nézetkülönbség (kormánytámogatás vagy függetlenség) kérdésében alakult ki. A lap voltaképpen az MTOB kiadásában megjelenő Népművelők Lapja-ból vette át a tudósítást, miszerint az MTOB szeptemberi igazgatótanácsi ülése „szűkebb körű” ülés volt, mert „többen nem valának meghíva”. A Néptanítók Lapja szerkesztője furcsának tartja, hogy az igazgatótanács összehívásával megbízott titkár, *Hajós Mihály* helyreigazításának viszont nem adott helyt a Népművelők Lapja.

A tanítók szakképzettsége

E formálódó szakma képzésével kapcsolatos kérdések előkelő helyet foglalnak el a lap többi évfolyamaiban is, a problémák azonban a gyors fejlődés különböző szakaszaiban máshogy és máshogy kerülnek elő. Harminchárom évvel a vizsgált év előtt, 1868-ban, a népiskolai törvény elfogadásának évében, azaz az oktatás rendszerbe szerveződésének kezdetén *Göbel János György* isztiméri főtanító például még így kesergett – az akkor még csak 14 ezer főt számláló – szakmája állapotán: „Ha fáj is, de nem restelljük nyíltan bevallani, hogy a tanítók eddigi képzése hiányos a századunk óriási haladásával szemközt, alig tüti meg a középszerűséget, sőt hogy találkozik kebelünkben akárhány, kinek ismeretkőre alig terjed valamivel odább, hol tanoncáé végződik. Régi baj, de úgy van, tanítónak lenni nem volt nagy mesterség. Alig kell visszamennünk néhány évtized előtti időre: ha tudott valaki olvasni, írni, számolni, meglátogatott egy öt hónapig tartó képezdei tanfolyamot, megszerezte az egy tanítónak szükségesnek vélt ismereti kellékeket. De még a legközelebbi múltban képesített tanítók nagy része is, fensőbb iskoláztatás nélkül végezve a képezdei tanfolyamot, (hol a két évre halmozott tantárgy, olyanoknak, kik az elemi iskolákból vétettek fel, igen sok volt) részint kedvezőtlen anyagi körülményeik, részint mivel alig volt elég alkalmuk csak meg is ízlelni a tudományok becsét, nem emelkedtek a készség azon színvonalára, melyre őket korunk joggal óhajtja.”. A tanítók szakképzettsége – a törvényi előírások és a képzési lehetőségek rohamos fejlődése következtében – azóta, a századelőre jelentősen emelkedett. (Hiszen például, mint láttuk, az egyesületi vitát kiobbantó cikkében *Láng Mihály* már az egy-két gimnáziumi osztály előképzettségét is hiányosnak minősítheti, amikor a tanítóképezdekbe felvett növendékek tudatlanságát ostorozza!) Igaz, ez a fejlődés azzal is járt, hogy a magasabb szakképzettségű (például érettségizett) tanítók előtt ekkorra már nem nyíltak meg azok a fényes karrier-lehetőségek, mint a néhány évtizeddel korábban indultak s 1901-re már az ünnepektől „nagyok” közé emelkedettek (mint például *Peres Sándor*, *Péterfy Sándor*, *Lakits Vendel* vagy a segédszerkesztő, *Göcz József*) előtt.

1901-ben már 49 tanító- és 34 tanítónőképző működött az országban, köztük 76 elemi iskolai, a többi polgári iskolai tanítókat képzett. A 76 elemi iskolai tanítóképzőből 29 ró-

mai katolikus, 25 állami, 5–5 görög katolikus és görög keleti, 6 evangélikus, 4 református és 1–1 izraelita, illetve egyesületi volt (Jelentés, 1901, 56. old.). Ez már olyannyira elegendőnek bizonyult (mennyiségileg), hogy – legalábbis a tanítónői pályát illetően – a Néptanítók Lapjának egy cikke már „túltermelés”-ről tudósít. Ennek ellenére új képzőintézet terve is felmerül ebben az évben. „Szigorúbb értelemben véve nincs ugyan már Magyarországon tanítóhiány, sőt a tanítónők képzésében már túlprodukció is mutatkozik...” – szabadkozik az új, a fővárosi tanítóképző intézet tervéről beszámoló *György Aladár*, de a fejlődés lehetővé tenné a föllállítását, amire annál inkább szükség lenne, mert hiszen Berlinben már több mint ötven éve működik egy. Amúgy pedig „tisztán pedagógiai szempontból megbocsáthatatlan hiba volna”, ha nem történne meg a felállítása, mert „[b]izony gyenge test ez az ország a fényes Budapest mellett is”, s az új képzőintézet feltehetőleg nem kizárólag fővárosi tanítókat képezne.

Mint az elemi iskolai képzésben, itt is az állami intézmények szabályozása adta meg az „irányvonalat”: a Néptanítók Lapja 1901-es évfolyamának 3. száma közli a miniszter 45.781. sz. rendeletét „Az állami tanító- és tanítónőképzők új rendtartása és új képesítővizsgálati szabályzata” tárgyában (NL, 3, 4–6. old.), az ismertető (a G. J. dr. rövidítés mögött feltehetőleg a segédszerkesztő Gööz József rejtőzik) lelkes kommentárjával. Egy későbbi számban *Farkas Sándor* részletesen leírja és magyarázza a rendelkezést, amelyben az új tanítóideál beköszöntét ünnepli: „A múlt tanítóképző ideálja a szerény s minden körülmények között kívánságok nélküli falusi tanító, kit ehhez megfelelően, kis városban, falusiasnak kell nevelni; ideálja az, hogy embere főképpen fönn tudja magát tartani s értsen mindenhez; az ideál megváltozik s a tanítónak szárnyakat szeretne adni intézete, hogy bejárva e földet, tanuljon, lásson, halljon, hogy szélesedjék látóköre; az anyagiasság leveleti köntösét s a tanítónak iskoláján kívül nem az többé a kötelessége, hogy ezerféle foglalkozást üzzön, s hogy iskoláján belül csak anyagot tanítson: hanem eszményképe, hogy terjedjen általa a zengzetes magyar szó, izmosodjék a magyar szellem s hasson, alkosson minden, a mi magyar nemzeti”. Mindez nem vált ki különösebb visszhangot az olvasókban, csupán a solti illetőségű *Fodor Ignác* reagál néhány lapszámmal később az ismertetésre, és a bajai tanítóképző múlt évi nyári tanfolyamának kudarcán keresztül leírja, hogy a tanítók bizony nem a szakmájukban való önműveléssel igyekeznek szünidejüket tölteni, ha az „nem biztosít jövedelemgyarapodást”.

Mint ahogy jórészt reflektálatlanul marad Láng Mihály azonos című két írása is („A hazai tanítóképzés új irányai”), amelyekben a szerző a töle megszokott lelkesültséggel és optimizmussal ír arról, hogy egyesülete, a TITOE „ideális lelkesedéssel, mély bölcsességgel párosult szívós kitartásával küzd a tanítóképzés színvonalának emeléséért.”, illetve amelyekben taglalja a gyakorló iskolák jelentőségét a tanítóképzésben. Csupán az iglói *Hujzák Lukács*ot ingerli hozzászólásra a két cikk, aki az állami tanítóképző intézetek tantervének szakszerűségéről mond ezek kapcsán szigorú bírálatot.

Nagy port kavart fel és sokakat ingerel viszont hozzászólásra *Margitai József* csáktornyai tanító „Tanítói szakvizsgálat” című cikke. A szerző a magyar pedagógiai szakirodalomban azóta sem ismeretlen módon, külföldi példákra való hivatkozással „üzen” a hazai olvasóknak. Azt fejtegeti, hogy Ausztriában és Horvát-Szlavóniában a tanító „önérzettel beszélhet a kvalifikációjáról”, hiszen 4 évfolyamos tanítóképzés, érettségi vizsgálat után is csak ideiglenes tanító lesz addig, amíg két éves gyakorlat után országos bizottság előtt tanításra képesítő vizsgát nem tesz. Magyarországon ellenben 4 éves tanfolyam után képesítő vizsgálatot lehet tenni, és ráadásul minden hitfelekezet a maga belátása szerint jár el. Az említett „minta”-országokban a „domináló római katolikus hitfelekezet” nem górdított akadályokat az állami (országos) képesítés elé. A szerző javasolja a külföldi gyakorlat meghonosítását, és a két-három gyakorlóév után „igazi tanítói szakvizsgálat” bevezetését nálunk is, mégpedig külön „miniszeri biztosok” előtt. Az íráshoz a lap 1901-es évfolyamában tizenhét hozzászólás érkezett, amelyekből nemcsak íróik témá-

val kapcsolatos véleményét ismerhetjük meg, de képet nyerhetünk a korabeli tanítói mentalitásokról, és kicsit bepillantathatunk a tanítók mindennapos életébe is. Nem feledkezhetünk meg persze arról, hogy nem „átlagos” tanítói hozzászólásokról van szó, hiszen ahhoz már valami elhivatottság, a mindennapokon való felülemelkedés kellett, hogy valaki figyelemmel kísérjen egy szaklap hasábjain zajló vitát, s ráadásul tollat is ragadjon saját gondolatai kifejtése érdekében, ám e hozzászólók maguk is mint a tanítóság (iskolájuk, környezetük, képző intézményük, egyesületük vagy tanítói gyakorlatuk) képviselői lépnek fel. Fogadjuk hát mi is el annak őket!

A szerzők többsége többé-kevésbé osztja Margitai nézeteit, vagy éppen csak továbbgondolkodik a témán: a tanítók képzésével, önképzésével, a tőle elvárt tudással kapcsolatos kérdéseken. Abban meglehetősen egyetértés mutatkozik a hozzászólók körében, hogy elégedetlenek a tanítóképzés akkori állapotával. Az okokat, illetve a beavatkozási pontokat azonban máshol és máshol jelölik meg. Többen érvelnek amellett, hogy maga a tanítói státus nem elég vonzó ahhoz, hogy egy megnövelt idejű (és ezért a biztos kereset elérésének idejét is kitoló) megoldásban lehessen gondolkodni. Leghatározottabban talán Kőszeghy István miskolci tanító figyelmeztet arra, hogy Margitai javaslata ebből a szempontból „ideális, keresztül-vihetetlen”.

Kiszámolja, hogy így 14 évi tanulással juthatna el a a tanító 400 forintos fizetéséhez. „Bizony ha egy egyetemi tanárnak 600 forint lenne a fizetése, senki se vágyna azzá lenni!” – állapítja meg keserűen. Javaslatai között is elsősorban a státus rendezése szerepel: „A felvételi szabályzat pontos betartása és a jelenlegi képesítés mellett legyen a fizetési minimum 600 forint (ez egy okleveles embernek egyszersmind a létminimuma is) öt ízben a rendes korpótlék és természetbeni lakás vagy megfelelő lakbér. A terményfizetés igen rontja a tanító tekintélyét; kapja tehát a tanító havi fizetését egyenesen az adóhivatalból”. „Tegyük kecségtehetőbbé a néptanítói pályát, hogy jóra való elemek is szívesen keressék föl e pályát, a kik a tanító-képző nehezebb stúdiumaival könnyebben meg fognak birkózni.” – javasolja a k. h. névrövidítéssel magát megjelölő szerző is.

Martzi Ferencz székesfehérvári tanító is úgy gondolja, hogy a tanító nagyobb tekintélyét nem a nagyobb képzettség adja meg, „hanem egyes-egyedül s kizárólagosan fizetésünk javítása. A magyar társadalom intelligens része előtt van már tekintélye a tanítónak s még több lesz, ha anyagilag is úgy lesz díjazva, mint a hasonképzettségű hivatalnokok. Az alsóbb, műveletlenebb osztály, a nép körében pedig egyes-egyedül a nagyobb fizetés fog nekünk tekintélyt szerezni” – véli. Perr Gyula csókai tanító pedig azt a kérdést teszi fel, hogy „a hosszabb képzés fáradtságait és költségeit kifizeti-e a jövőendő?” Ő inkább továbbképzéssel javítaná a tanítók felkészülését. „Különösen azok a középkorú tanítók érzik ennek a hiányát, kiknek, Isten háta mögé – falura – kerülve, a továbbképzésre sem alkalmuk, sem módjuk nincs, kikből a szomorúságos viszonyok polip-karjai lassanként minden önbecséretet és tudásvágyat kiszorítanak, és a kiket az érintkezés hiánya félszegekké tesz. Ide kell a segítség, honnét a tanultak nyomai még el nem tűntek és a tudás bővítésére az erő megvan.” – írja, szépírói érelyeket is felcsillantva, s egyben javaslatot tesz egy öt évenként négy-négy hétig tartó továbbképző tanfolyam kötelező bevezetésére, amelyen kizárólag pedagógiai tárgyak előadására kerülne sor: „úgy mint embertan, lélektan, módszertan, neveléstan, neveléstörténet, ta-

Martzi Ferencz székesfehérvári tanító is úgy gondolja, hogy a tanító nagyobb tekintélyét nem a nagyobb képzettség adja meg, hanem egyes-egyedül s kizárólagosan fizetésünk javítása. A magyar társadalom intelligens része előtt van már tekintélye a tanítónak s még több lesz, ha anyagilag is úgy lesz díjazva, mint a hasonképzettségű hivatalnokok. Az alsóbb, műveletlenebb osztály, a nép körében pedig egyes-egyedül a nagyobb fizetés fog nekünk tekintélyt szerezni” – véli.

nítási gyakorlat és a népoktatási törvények.” S azt is hozzáteszi: „Főszlyt ezen tárgyaknak nem száraz betanulására, mint inkább helyes alkalmazásukra kell fektetni”.

Nos, ezzel a javaslatlall is vitába száll két hozzászóló: a Magyar birodalom távoli területeiről jelentkező *Csáró János* mehalai, valamint *Janda Ferenc* perlaszi tanítók. Számukra Margitai javaslata a vonzó: az „országos bizottság előtt (vallás és nemzetiség különbsége nélkül) tisztán pedagógiai tárgyak köréből” leteendő tanítói szakvizsga bevezetése tünne a megfelelő megoldásnak. Csáró János még azzal is megtoldja a javaslatot, hogy az ország 10 vagy 12 nagyvárosában kellene ilyen vizsgáló-bizottságokat szervezni, és ezzel a tanítóképzők államosításának szükséglete sem lenne olyan sürgető, hiszen a tanképesítő vizsgát az összes tanítóképzőben végzett jelölt „az állam által alkotott vizsgáló bizottság” előtt tennie le. Csak azt kötné ki, hogy a vizsgálat „kizárólag gyakorlati irányú lenne.” A továbbképző tanfolyamokon való kötelező részvételt azonban mélyen ellentmondásban lévőnek látják a tanítók élet- és családi viszonyaival. *Straub János* gödrei tanító viszont nem ellensége a továbbképzésnek, bár megjegyzi, hogy „...a közmondás azt tartja, hogy a mely kutyát a nyúl után kergetni kell, az nem fog soha nyulat. Így vagyunk a továbbképzéssel is.” Azzal a feltétellel azonban benne lenne az öt évenkénti kötelező szakvizsgálatok bevezetésében, ha utána mindig 100 koronával megemelnék a tanító fizetését.

A hozzászólók egy része viszont a képző intézetekbe történő felvételt szeretné megszigorítani, azaz szigorúbb szűrőt alkalmaznának. Persze nem valamiféle alkalmassági vizsgára kell itt gondolnunk: a javaslatok a képző intézetbe kerülőktől megkívánandó előképzettségre vonatkoznak. *Szentkereszty Tivadar* Csorvás-Gerendásról például úgy gondolja, hogy „el kell törölni a fölvételi vizsgálatokat”, azaz meg kellene szüntetni azt a gyakorlatot, hogy aki nem rendelkezik a megfelelő előképzettséggel, az is próbálkozhasson felvételi vizsga révén a képzőkbe való bejutással. Azt látná jónak, ha csak a középiskola negyedik osztályának sikeres elvégzése után lehetne belépni a tanítóképzésbe. Véleményét *Borsodi Béla* illocskai tanító is osztja, ő még azt is tudni véli, hogy ma (akkor) a tanító jelöltek 20 százaléka jut be fölvételi vizsgálat révén a képzőkbe. Az erdőszei *Bohus János* is elítélően említi, hogy akár hat elemi elvégzése után is be lehet jutni a képzőkbe, s ő 4–5 gimnáziumi osztályt is megkövetelne a jelentkezőktől. Még azt is megjegyzi, hogy bizony régebben az eperjesi evangélikus tanítóképző intézet egy-két éves tanítói gyakorlat után adta csak ki a végleges képesítést a tanítóknak, sőt még arra is emlékszik, hogy a vizsgáló biztosok a „jelesebb tanítók” közül kerültek ki. Minél inkább előrehalad a vita, a hozzászólók annál magasabba emelnék a mércét. *Lengyel Béla* somogy-tapsonyi tanító már hat gimnáziumi osztályt vagy hat polgárit követelne meg a tanító jelöltől, a pestszentlőrinci *Bartha Pál* pedig még merészebb ötlettel áll elő: „bár ma még merészen hangzik sok lenézőnk előtt... de most csak azt lehet követelni, hogy 1. érettségi legyen a fölvétel föltétele; 2. a tanítóképző 2 évfolyamú, gyakorlati célú legyen 3. az egyetem kapui nyílnak meg a haladni kívánók előtt”.

A reformjavaslatok másik csoportja a tanítóképző intézetek belső munkájára vonatkozik. „k. h.” például, amikor vitába száll Margitaival, aki szerinte „Az egész ország néptanítóinak képzettségi színvonalát nem ismeri.”, egész kis elemzést ad a képző intézetek munkájáról. Forrását is megjelöli: „az orsz. közoktatástügyi tanács azon tagjai, kik évenként miniszteri biztosi minőségben küldetnek ki a tanítóképzőkhöz”. Az ő véleményükre hivatkozva a következőkben jelöli meg a tanítóképzés gyöngeségeit: „a tanítástani lélektani alapja majdnem mindenütt fogyatékos”; nincsen „...e tárgyra nézve alkalmas vezér- és tankönyv”; „a psychologia tanítása a legtöbb helyen gyönges...”; „a magyar irodalom történetének ismerete rendkívül fogyatékos”; „a tanítóképző-intézetekben kevés az egyetemi kvalifikációval bíró tanár”. Mindezek alapján azt javasolja, hogy „...előbb a tanítóképző-intézeti tanárok átlagának tudományos készségét mélyítsük”, azaz, ahogy száz évvel később mondanánk: a képzők képzését javítsuk. A már említett Borsodi Béla is a képzés tartalmának fogyatékoságaira figyelmeztet: „Annyi bizonyos, hogy a kép-

zókban nem valami fölötté sok szakképzettséget szerezhettek, mert a tömérdek tantárgy miatt nem lehet elég időt fordítani a neveléstani tárgyakra, ennél fogva methodikái kiképzésünk sok kívánni valót hagy maga után”. Hasonló gondolatokat fogalmaz meg a pápai Köveskúti Jenő, mégpedig igen kemény szavakkal: „... tanítóképzésünk jelen szervezésében ósdi és elavult... Didaktikai oktatásunk jobbára elméleti... Tanítóképesítő vizsgálatainknak, a sokféle tantárgy miatt, elmosódik pedagógiai szakvizsgálati jellegük”.

Bohus János is hiányolja a képzés gyakorlatias jellegét, bár ő úgy gondolja, „hogy mint kell a gyermekeket nevelni és tanítani, azt csak az életben tanulhatja meg” a tanító, annál is inkább, mert a tanítóképző intézeti gyakorló iskolák nem azok a tipikus iskolák, ahová a tanító kikerül, ha állását elfoglalja: „a fiatal tanítójelölt nem tud boldogulni az első években, mert a tanítóképző gyakorló-iskolája osztott, ő pedig egy falusi osztatlan iskolába kerül... az ismétlő vagy gazdasági ismétlő-iskoláról nem is szólván”. Az etei Székely Géza is azt javasolja, hogy „...tanítóképző-intézeteinkben annyi időt kellene szentelni a növendékek gyakorlati, mint elméleti oktatására.” Ő is osztja azonban Bohus tanító nézeteit, amennyiben azt a tudást sem kicsinyli le, amit a tanító iskolájába kikerülve a gyakorlatban megszerez. *Dezső Lipót* trencsényi tanító azt javasolja, hogy „kitűnő gyakorló-iskola” legyen a képzőkben és inkább a tanítóképzést toldják meg egy-két évvel, mint-hogy később jöjjenek vissza képesítő vizsgára a tanítók. Javasolja, hogy „a negyedik éven főként időt állandó gyakorlati tanításokkal, bírálgatással, értekezleti gyűlésekkel, olvasással, a képesítő-vizsgálatra való elkészüléssel s a neveléstannak szakszerű tanulmányozásával töltsék el”.

Nem csodálkozhatunk azon, ha a mai olvasó számára sokszor nagyon ismerősnek tűnnek a múlt század eleji gondolatok. Egy szakma fejlődésének történetében valószínűleg száz év nem is olyan sok, és a mesterségnek feltehetőleg legalább annyi állandó eleme van, mint amennyi változik benne. Az is valószínű, hogy miközben több tekintetben folyamatos fejlődés tapasztalható e történetben, eleink sok olyan ismerettel is rendelkeztek, amit mára elfelejtettünk vagy éppen újításként javasolnánk bevezetni.

Még egy hozzászólásról érdemes szót ejteni. Míg az ismertetett szerzők alapvetően – ma úgy mondanánk – szakmai szempontokat mérlegelnek, a vitába a tőle megszokott erudícióval és nagy áttekinthetőséggel bekapcsolódó Láng Mihály kis oktatáspolitikai fejtegetést közöl a témáról. Lelkesen szól magáról a vitáról, méltatja Margitai cikkét, amely „...fejtegetésével izgalomba hozta a tanítók lelkivilágát, s a magasabb tanítói és nevelői tudás és műveltség után való törekvést közérzűletté tette.”, ám a szerző javaslatával vitába száll. Szerinte ugyanis a hivatkozott országokban, Ausztriában és Horvát-Szlavónországban a tanítók önértékét nem az alap- és szakvizsgálati rendszer emelte magasba, hanem „a lángoló faj szeretet”. „A másik emeltyűje a horvát tanítók hatalmas nemzeti önértékének az, hogy r. kat. egyházuk nemzeti egyház.” – állítja. A szakvizsga csak forma, és „[n]em forma kell nekünk, hanem belső élet, vér, elevenesség, a horvát tanítók ideális hite, reménye, munkakedve. Nagyok és hatalmasak leszünk mi is minden alap- és szakvizsgálat nélkül is, ha maga a képzés új tartalmat nyer” – állítja a szerző, akinek a korszak materializmusával szembeni, illetve a magasabb lelkiesség-szellemiség melletti elkötelezettségét az egyesületi vita kapcsán már megismerhettük. Bár osztja a vita több résztvevőjének sok szakmai érvét, például a gyakorlati képzés hiányosságaira, az inkább a tanulók magolására épülő képzés passzív jellegének elégtelenségére vonatkozókat, az igazi hiányosságokat a tanítóképzés nem megfelelő szellemiségében látja. „Részekre tépett bennünket a vallás, a faj, a jelleg. Most még a képesítés módja is válasszon el bennünket egymástól?” – kiált fel. Javaslatában meglepően materiális: „Mindenesetre az lenne a leghelyesebb, ha a tanítóképzés államosíthatnák. Míg ez be nem következik, egységes népoktatásunk nem lesz” és még azt is hozzáteszi: „Horvát-Szlavón-ország népképzése rohamosan emelkedik, mert egységes a tanítóképzése.” Mindamellet természetesen nem a tanítóképzők államosítását tűzi ki célul, hanem csu-

pán a tanítóképesítést. Amire kormányzati lépésként nemrégiben megszületett *Wlassics* miniszter korábban hivatkozott rendelkezése az állami tanítóképzésről. Láng Mihály ügyes politikai érzékére vall, hogy a gondolatkört visszakapcsolja a hozzászólók többségét foglalkoztató anyagiasabb témára is, és megjósolja, hogy ha majd „törvény mondja, hogy senki sem foglalhat el önálló tanítói állást, ha államérvényes oklevele nincsen... Addig majd elérjük azt is, hogy a tanítói fizetés minimuma 1200, esetleg 1600 korona lesz...”

Jegyzet

- (1) HAJÓS Mihály az Állami Tanítók Országos Egyesületének közgyűléséről beszámoló cikkében mint „tanítói karunk ez élite-gárdája” említi az egyesületet (NL, 15. 3. old.).
- (2) A lap 14. számában ismerteti PETHES János tanítóképző-intézeti tanár *Gyermekegyesület a szülők és tanítónövendékek számára* c. könyvét, de bibliográfiai adatok szerint 1901-ben jelent meg e sorozatban MOS-DÓSSY Imre: *Félszedségek a nevelésben*, RIBOT, Th.: *Az emlékezet betegségei*, valamint GEÖCZE Sarolta: *Az akarat nevelése* c. munkája is.
- (3) Az állam mint fenntartó jó példával járt elől: WLASSICS miniszter 1901. évi 86.241 sz. körlevelében intézkedett arról, hogy az általános tanító-egyesületi elnökségeknek az egyesületükben lévő állami tanítók és óvónők számarányában költségvetési összeget biztosítsanak, azzal a kötelezettséggel, hogy az üléseken megjelenők napi- és fuvardíját egyenlítsék ki, a fennmaradó összegekből pedig „az iskolai nevelés előbbre vitele céljából pályadíjakat fizessenek ki” (Jelentés, 1901. 21. old.).

Irodalom

Jelentés, 1901. *Magyarország közoktatásügye az 1901. évben*. Külön lenyomat „A m. kir. kormány 1901. évi működéséről és az ország közállapotairól szóló jelentés és statisztikai évkönyv” című, a m. kir. miniszterelnök által az 1897. évi XXXV. t. cz. 5. §-a értelmében az országgyűlés elé terjesztett műből. Atheneum, Bp, 1902.
NL: Néptanítók Lapja
PERES Sándor: *A magyarországi tanító-egyesületek története*. A VKM támogatása mellett kiad. A Magyarországi Tanítók Országos Bizottsága, Bp, 1896.

A tanulmány (T032148 számú OTKA kutatás) BASKA Gabriella – NAGY Mária – SZABOLCS Éva: *Magyar tanító 1901-ben* című, az Iskolakultúra kiadásában 2001-ben megjelenő kötetének fejezete.